

**KORELACJA POJĘĆ «PRAWA I ZWYCZAJE WOJENNE» ORAZ
«ŚRODKI I METODY PROWADZENIA WOJNY»
W USTAWODAWSTWIE MIĘDZYNARODOWYM I KRAJOWYM**

Sotula Aleksander Siergiejewicz

*doktor habilitowany nauk prawnych, profesor,
Profesor Katedry Prawa Krajowego, Międzynarodowego i Egzekwowania
Prawa Chersonskiego Uniwersytetu Państwowego
Chersoń, Ukraine*

Artykuł 438 Kodeksu karnego Ukrainy przewiduje odpowiedzialność za naruszenie praw i zwyczajów wojennych, przez co rozumie się «okrutne traktowanie jeńców wojennych lub ludności cywilnej, wypędzanie ludności cywilnej do pracy przymusowej, grabież wartości narodowych na okupowanym terytorium, użycie środków wojennych zabronionych przez prawo międzynarodowe, inne naruszenia praw i zwyczajów wojennych przewidzianych w umowach międzynarodowych, których zgoda na związanie wyraża Rada Najwyższa Ukrainy, a także wydanie rozkazu do popełnienia takich czynów»¹.

Jednocześnie dyspozycja tego artykułu ma nadal charakter odsyłający, a dla wyjaśnienia treści zakazu prawnokarnego konieczne jest odwołanie się do norm prawa międzynarodowego, w szczególności do konwencji i traktatów międzynarodowych.

Kwestie dotyczące naruszeń praw i zwyczajów wojennych, użycie środków wojennych zakazanych przez prawo międzynarodowe są ujawnione w takich międzynarodowych aktach prawnych, jak Statut Rzymski Międzynarodowego Trybunału Karnego, Projekt Kodeksu zbrodni przeciwko pokojowi i bezpieczeństwu ludzkości, Konwencja genewska o traktowaniu jeńców wojennych, Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, Konwencja o ochronie ludności cywilnej podczas wojny, Konwencja o zakazie użycia, składowania i przekazywania min przeciwpiechotnych oraz ich zniszczeniu (Ottawa Konwencja) i inne.

Wojna jest definiowana jako «stan wrogości między kimś; zorganizowana walka zbrojna między państwami, klasami społecznymi itp.»².

Naruszenie praw i zwyczajów wojennych «prowadzi do wciągnięcia w wojnę lub konflikt zbrojny jeszcze większej liczby uczestników, wzrostu strat

---

¹ Кримінальний кодекс України 2001. (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>> (2023, квітень, 02).

² Білодід, І. К. (Ред.). (1970). Словник української мови. Т. 1 : А–В. Київ: Наукова думка, 1970–1980., С. 669.

ludzkich, materialnych i duchowych, dalszego trwania konfliktu, co znacznie utrudnia przywrócenie pokoju»³.

Konieczność powołania się na międzynarodową kategorię prawną «prawa i zwyczaje wojenne» jest oczywista. Ukraiński prawnik W. S. Semenow rozumie «pod nimi nowoczesny składnik prawa międzynarodowego, który reguluje warunki rozpoczęcia wojny i zachowanie stron wojujących. Prawa wojenne definiują takie pojęcia, jak suwerenność i państwowość, państwo i terytorium, okupacja i inne ważne pojęcia prawa międzynarodowego; także przepisy o prawach wojskowych, jeńców wojennych i ludności cywilnej itp.»⁴.

Współczesne prawa wojenne dotyczą m.in. «wypowiedzenia wojny, przyjmowania kapitulacji i traktowania jeńców wojennych; konieczność wojskowa związana z takimi pojęciami jak selektywność i proporcjonalność; także zakaz niektórych rodzajów broni, które mogą powodować nadmierne cierpienia»⁵. Jednocześnie uznaje się, że prawa wojenne różnią się od innych norm prawnych, w szczególności prawa wewnętrznego odnoszącego się do konkretnego uczestnika konfliktu zbrojnego, co może stanowić dodatkowe prawne ograniczenia prowadzenia lub uzasadniania wojny. Tak więc pojęcie «praw i zwyczajów wojennych» jest szersze niż «środki i metody prowadzenia wojny».

Oprócz terminów «prawa i zwyczaje wojenne» oraz «środki i metody prowadzenia wojny» wielu uczonych używa terminu «zbrodnie wojenne». Oczywiście pojęcia te są ze sobą ściśle powiązane. Tym samym środki i metody prowadzenia wojny są bezpośrednio związane z działaniami wojennymi, podczas gdy prawa i zwyczaje wojenne obejmują nie tylko działania wojenne, ale także wszelkie wydarzenia im towarzyszące. Na przykład kwestia traktowania jeńców wojennych nie odnosi się do środków i metod prowadzenia wojny, ale do ustalonych praw i zwyczajów wojennych.

Tak więc, jeśli chodzi o naruszenie międzynarodowego prawa humanitarnego w kontekście używania terminu «środki i metody prowadzenia wojny», naszym zdaniem konieczne jest posługiwanie się kategorią «prawa i zwyczaje prowadzenia wojny» przy kwalifikowaniu składu przestępstwa, przewidzianego w art. 438 Kodeksu karnego Ukrainy, lub «przepisy prawa międzynarodowego dotyczące zasad i zwyczajów prowadzenia działań wojennych w konfliktach zbrojnych».

---

³ Сташис, В. В., Тацій, В. Я. (Ред.). (2010). Кримінальне право України: Особлива частина : підручник. (4-те вид.). Харків: Право, С. 569.

⁴ Семенов В. С. (1998). Закони та звичаї війни. Юридична енциклопедія. Т. 2 : Д–Й. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана.

⁵ Яценко С. С. (2002). Порушення законів та звичаїв війни Юридична енциклопедія. Т. 4 : Н–П. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана.